

SRBIJA IZMEĐU RASTUĆIH ASPIRACIJA I REALNIH OGRANIČENJA MULTIVEKTORSKE POLITIKE MALE DRŽAVE

NAPISAO VLADIMIR VUČKOVIĆ

prvobitno objavio [N1](#)

18. 06. 2023

Još od sredine 2000-ih, Srbija je stremila pozicionirati sebe kao glavnog aktera na Zapadnom Balkanu. U velikoj mjeri, Beograd je, bez obzira na svoju međunarodnu reputaciju, nastojao oponašati uspješnu spoljnu politiku socijalističke Jugoslavije, utemeljenu na balansiranju moći između Istoka (Moskve) i Zapada (Vašingtona), koja je imala za cilj kako vojno-političku zaštitu tako i dobijanje ekonomske pomoći sa obje strane. Šta više, slična balansirajuća tendencija otpočinje nakon proglašenja vojne neutralnosti 2007 godine kada Srbija postaje dominantno orijentisana traženju alternative euroatlantskom konceptu koji postaje dominantan na zapadnom Balkanu.

Progresivno je vlada Borisa Tadića promovisala naizgled novi koncept “4 stuba spoljne politike” – saradnju sa EU, SAD-om, Rusijom i Kinom, dajući toj multivektorskoj politici i sam institucionalni okvir. Međutim, proklamovana spoljna politika “i Istok i Zapad” je dodatno ojačana dolaskom Aleksandra Vučića na vlast 2012. godine, od kada se neprekidno kreće u proces potpisivanja strateškog partnerstava sa zemljama svijeta uključujući i sa UAE (2013), Rusijom (2014), Kinom (2016), Azerbajdžanom (2018). Politika balansiranja i danas dovodi do širokog društvenog prihvatanja, i na neki način i do šireg institucionalnog učvršćivanja. Ona se dominantno ogleda u umnožavanju strateških partnerstava čime se dokazuje da se uprkos proklamovanom putu Srbije prema članstvu u EU ona dominantno oslanja na politiku alternative.

Međutim, uprkos opšte prihvaćanom stanovištu uspješne politike neutralnosti Jugoslavije tokom Hladnog rata, opseg i raspon Srbije treba posmatrati u kontekstu trenutnih geopolitičkih dešavanja. Oni su u velikoj mjeri pokazali njenu ograničenost i nedostatak političke vizije. U međunarodnim intelektualnim i političkim krugovima, Srbija se uglavnom definiše kao “mala država, defektivna demokratija ili hibridan režim u tranziciji” ili kao “srednja sila koja se često bavi međunarodnim problemima i regionalnim zbivanjima.” Bez obzira na različita tumačenja, potreba Srbije da ostvaruje podjednaku saradnju i sa Istokom i sa Zapadom također se može tumačiti i kroz nastojanje Beograda da sjedi na više stolica istovremeno – u velikoj mjeri koristeći logiku cjenkanja i birajući politike alternative umjesto mogućnosti, posljedično se opredeljujući za određene međunarodne aktere koji trenutno pružaju veće koristi od drugih.

Iz ugla srpske vladajuće elite, ovakva disperzivna spolja politika je posljedica pragmatičnosti i strateške orijentacije. Trenutni status Srbije kao tampon zone bi trebao da joj pomogne da

prevlada svoj umanjeni međunarodni značaj, oslanjajući se na ubjeđivanje velikih sila, kako bi se pozicionirala kao važan medijator u međunarodnim sukobima i promoter regionalne političke stabilnosti i ekonomskih integracionih inicijativa. Ruska agresija na Ukrajinu dovela do granice izdržljivosti ovog spoljnopolitičkog kursa. To dokazuje i činjenica da Srbija skoro 15 mjeseci od izbijanja krize i dalje vodi spoljnu politiku koja nije uspostavila očekivanu političku distancu u odnosu na Moskvu. Dakle, dok god bude postojao minimalni prostor za vođenje ovakve multivektorske politike, ona će se i voditi. Slično političko postupanje se primjećuje u slučaju Kine koja je prodrla u region sa naglašenim ekonomskim motivima pozicirajući se za kratko vrijeme kao najznačajniji neevropski ekonomski partner Srbije.

Saradnja sa istokom se vješto koristi od strane Vučićevog režima kako bi se ograničila legitimnost (zapadne) asimetrične politike uslovljavanja EU. Što je bilo za očekivati, ovakva politika u poslednjih 10 godina dovela je do snažnih odjeka u javnosti sa naglašenim antizapadnim ali i antievropskim sentimentima. U tom smislu, prisutna je nužnost srpske elite za zamjenu zapadne vizure spoljnopolitičke koncepcije koja podrazumijeva jedan širi kontekst povezanosti državnih i paradržavnih struktura, religijske, akademske i poslovne zajednice koja je oslonjena kako na Rusiju tako i na Kinu. Međutim, ono što srpska elita kontinuirano ignoriše jesu one osobenosti koje karakterišu male države i hibridne režime. Dok vlast kontinuirano radi na jačanju kulta autoritarne ličnosti i konsolidacije svoje moći, ona zanemaruje bitne probleme u kojima država nije u stanju postići stabilnu ekonomsku politiku posebno zbog netransparentnosti u domenu finansijskih procedura, ekonomsko-infrastrukturnih projekta i vojno-bezbjednosne saradnje sa neevropskim akterima.

Navedeni izazovi dokazuju tvrdnje da se Srbija suočava sa dubokom krizom identiteta gdje uslijed nedostatka sagledavanja (geo)političke realnosti ozbiljno pati od sindroma malih država – deficit vizionarske politike i disbalans koherentnosti i konzistentnosti proklamovanih političkih ciljeva. Svjedočimo postojanju neke vrste inercije ili poželjnosti svake vlasti da se formalno deklarise kao reformska i proevropska, međutim, suštinski, gradi se kontinuiran antievropski javni diskurs da iako je Srbija i evropska i zapadna zemlja, ona želi da pripada istočnom sistemu vrijednosti.

Međutim, vladajuće elite su svjesne da bi javno propagiranje antievropske politike čak i u deklarativnom smislu dovelo do negativne ekonomske transformacije Srbije i njeno nužno vezanje za (ekonomski) Istok od kojeg nema koristi. Iz tog razloga viševektorska spoljna politika se dominantno transponuje u jednu vrstu neodržive političke vizure koja bi se mogla najbolje definisati kao koncept “sa Rusijom i Kinom u EU” uz zadržavanje Kosova u pat-poziciji kao oporene teritorije bez međunarodno-pravnog subjektiviteta. U takvoj situaciji, održavanje disperzivne spoljne politike koja se dominantno oslanja na politiku alternativa za srpsku vlast je ne samo korisna već i neizbježna. Šta više, elite cijene sve jaču prisutnost istoka u Srbiji. Uglavnom zato što ovi akteri investiraju u modernizaciju srpske vojske ali i pružaju značajne infrastrukturne i finansijske zajmove uprkos odbijanju kredita od strane Zapada koji Srbiju vidi kao finansijsku neodrživu; ali što je još važnije, ove politike se ne miješaju u unutrašnje političke procese niti ugrožavaju politički legitimitet Vučićevog režima kao što je slučaj za politikom uslovljavanja EU. Ovakvo stajalište stvara zabrinutost na Zapadu posebno zbog spremnosti Kremlja da koristi snažnu rusofilsku politiku u Srbiji koja se reflektuje kroz snažne kulturne i historijske obrasce potpomognute glorifikovanju kulta lidera – Putina, kako bi širila svoj uticaj i time umanjivala uspjehe EU i SAD u regiji.

S druge strane, kada je u pitanju odnos Zapada prema Srbiji, Unija se pozicionirala kao (ne)moćni politički akter koji suštinski nije u stanju da utiče na unutrašnja politička zbivanja u zemlji. Odluka Unije da izvrši pritisak na Beograd i Prištinu, koji bi u konačnici normalizovano političke odnose,

uprkos oprečnim viđenjima koje karakteriše njihove polazne osnove, u Srbiji se posmatra kao još jedan u nizu zapadnih ultimatumama koji ima za cilj potpunu degradaciju vitalnih državnih i nacionalnih interesa. Ukoliko Srbija želi ostati na evropskom putu prisiljena je nastaviti trenutni dijalog iako se snažno protivi direktnom priznanju Kosova i njenom članstvu u međunarodnim organizacijama. Kosovo se, sa druge strane, nalazi u mnogo boljoj poziciji zbog naklonosti međunarodne zajednice, i po svemu sudeći, ne želi pristati na kompromis oko konačnog statusa, ali i drugih preuzetih međunarodnih obaveza predviđenim briselskim sporazumom, mrcvareći pregovarački proces koliko je to god moguće. Međutim, zapadno posmatranje Vučića kao nezamjenljivog igrača koji će riješiti pitanje Kosova je dovelo do stvaranja "stabilitokratije" u Srbiji. Podržano od strane Zapada, omogućilo je ovom lideru da kombinuje autokratske alatke upravljanja sa deklarativnom podrškom procesu EU integracija, posledično legitimizirajući demokratsko nazadovanje i eroziju vladavine prava u zemlji.

Posledično, Rusija posmatra svoje prisustvo u Srbiji, odnosno neriješeno pitanje Kosova, kao odličnu osnovu za jačanje svoje geostrateške pozicije prema Zapadu. Odnos Moskve prema Balkanu je dominantno određen njenim odnosom prema Zapadu gdje je Rusija poslije invazije na Krim počela posmatrati region iz perspektive nulte sume gdje je dobitak Zapada ruski gubitak. Iz tog razloga ona nastoji da negativno utiče na stabilizaciju prilika na Balkanu protiveći se integraciji regiona u euroatlantske, a poslednjih godina u evropske strukture. Kao veto igrač, Moskva pokušava da proces evropeizacije Zapadnog Balkana ostane neuspješan projekt, želeći u isto vrijeme da pošalje jasnu poruku zemljama postsovjetskog prostora da se ne isplati biti dio zapadnih integracionih inicijativa. U isto vrijeme, Rusija nema dugoročnu strategiju za razvoj odnosa sa Srbijom uključujući i region. Ona je nevoljna pružiti regiji alternativnu perspektivu za postizanje stabilnosti i prosperiteta u poređenju za zapadnim modelima. Međutim, njene prednosti se ogledaju u brzim odlukama i fleksibilnom djelovanju.

Slučaj Kine je nešto drugačiji. Za razliku od Rusije, Peking se oslanja dominantno na ekonomskim polugama moći u cilju jačanja svog uticaja u Srbiji. Srpsko-kinesko "čelično prijateljstvo" koje je dodatno ojačano kvalitetom personalnih odnosa Vučića i Si Đipinga doprinijelo je odluci Pekinga da finansijski ulaže u Srbiju kao rezultat dugoročne strategije koja ima za cilj prodor na evropsko tržište. U velikoj mjeri su takva ulaganja stvorila osjećaj u javnosti da se ekonomski rast i razvoj ubrzava u Srbiji (uprkos mogućem dužničkom ropstvu), dok su uglavnom služili da se Vučićeva vlast dodatno učvrsti.

Evidentno je da je Srbija suočena sa izazovom između rastućih aspiracija i realnih ograničenja multivektorske politike male države. Tako je aktuelna vlast politiku saradnje i sa Istokom i sa Zapadom dovela do granice apsurdna. Vremenom je ova politika sve više ličila na kretanje bez cilja, na saradnju bez jasne koherentne političke strategije. Posledično, ovakva disperzivna politika posledično je rezultirala posmatranjem Srbije sa obje strane kao ne pouzdane zemlje i nedovoljno politički orijentisane. Pozicionirajući sebe kao tampon zonu između Istoka i Zapada gdje je saradnja sa obje strane ne samo pragmatična nego i produktivna, Srbija koristi mogućnosti kako bi pozicionirala sebe kao zaštitnika teritorijalnog integriteta suverenih država. Tako je Ukrajinska kriza stavila srpsku paradigmu male, neustrašive i neutralne zemlje koja poštuje teritorijalni integritet pred izazovom. Ako je, sa jedne strane, ruska agresija na Ukrajinu dovela do granice izdržljivosti ovog spoljnopolitičkog kursa ne uvođenjem sankcija Moskvi, sa druge strane, poštovanjem teritorijalnog integriteta Ukrajine od strane Srbije šalje se jasna poruka Zapadu da je Beograd i njihov igrač.

Očigledno je da politika alternativa Srbije daje rezultate i da će se voditi sve dok se ne samo SAD, ali i EU, uključe oko rješenja ovog problema. Međutim, postavlja se pitanje samoodrživosti

ovog koncepta. Dok će ovaj pristup u taktičkom smislu sigurno donositi kratkoročne rezultate, u strateškom, ovakva politika osuđena je na propast budući da će donijeti dalekosežne posljedice po pitanju budućeg članstva Srbije u EU. Objektivno govoreći, teško je očekivati da će EU dozvoliti članstvo još jedne zemlje koja oponaša Orbanovo autokratsko vladanje i eroziju vladavine prava.

Novinski članak je nastalo u okviru projekta „Zapadni Balkan na raskršću: demokratsko nazadovanje i uticaj spoljnih aktera” vođen od Praškog Instituta za bezbjednosne studije uz podršku Nacionalne zadužbine za demokratiju (National Endowment for Democracy – NED).